

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються актуальні питання реформування пенсійної системи в Україні, проблеми її фінансового забезпечення, аналізуються фактори, які впливають на платоспроможність Пенсійного фонду. Запропоновано заходи щодо забезпечення фінансової стабілізації пенсійної системи, підвищення її соціальної та стимулюючої ролі у суспільстві.

The article describes actual questions of reforming the pension system in Ukraine and problems of its financial support. Factors which influence on Pension fund payment ability are analyzed. Author suggests actions about providing financial stabilization of pension system, increasing its social and stimulating role in modern society.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Провідне місце серед фондів соціального страхування в Україні посідає Пенсійний фонд. Пенсійне забезпечення – важливе питання життєдіяльності суспільства й соціальної політики держави. Розміри пенсій відображають зрілість суспільних відносин і реальне втілення в життя положень Конституції про побудову соціальної держави.

Серед актуальних питань розвитку фінансової системи країни, вагоме місце посідають питання реформування системи пенсійного забезпечення як одного з важливих завдань, пов'язаних з розвитком ринкових відносин в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблеми реформування пенсійної системи України знаходяться у полі зору багатьох вчених і практиків. Вітчизняні науковці, фахівці НДІ праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України зробили значний внесок у дослідження цих процесів та пошуку механізмів удосконалення системи пенсійного страхування в Україні. Серед них Е. Лібанова, Б. Надточій, Л. Ткаченко, С. Мельник, Т. Кір'ян.

Проведення пенсійної реформи супроводжується важливими змінами, пов'язаними з порядком нарахування та виплатою пенсій. Суттєві новації торкнулися пенсійної системи згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2008 рік». Одними з найсуттєвіших змін є зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», що стосуються збільшення вартості одного року страхового стажу у солідарній системі. Крім того, більше як утричі збільшено заробіток для обчислення пенсії. Ці новації дозволили здійснити диференціацію пенсій, призначених у різні роки. Проведені перерахунки і нові призначення пенсій сприяли збільшенню їх середнього розміру порівняно з попередніми періодами [1].

Позитивні зміни, що відбуваються в пенсійному забезпеченні за останній час, висунули актуальні питання наповнення бюджету Пенсійного фонду, його платоспроможності для реалізації функцій, які покладаються на солідарну пенсійну систему.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. По реформуванню солідарної пенсійної системи зроблено чимало, однак впровадження нового пенсійного законодавства, процеси реалізації пенсійної реформи виявили низку економічних та соціальних проблем. Вони обговорюються і вирішуються за принципом соціального діалогу між урядовими структурами, об'єднаннями профспілок і роботодавців. Сьогодні

залишаються ще неврегульованими питання, і відокремилися проблеми, що обговорюються і потребують практичного розв'язання. Одним з ключових питань є фінансове забезпечення проведення пенсійної реформи та платоспроможність Пенсійного фонду. Досягнення балансу між його дохідною та видатковою частинами розглядається як основа для виконання завдань щодо фінансування зростаючих пенсійних виплат.

Мета статті – проаналізувати деякі фактори, які впливають на фінансове забезпечення пенсійної системи України і визначити основні шляхи її фінансової стабілізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведення пенсійної реформи, забезпечення своєчасного і в повному обсязі здійснення пенсійних виплат потребує відповідної фінансової спроможності пенсійної системи. Однією з основних проблем у цьому аспекті є формування ресурсів Пенсійного фонду та пошук джерел наповнення бюджету Пенсійного фонду, в основному власними коштами.

До традиційних негативних факторів, що впливають на наповнення бюджету Пенсійного фонду відноситься заборгованість з виплат заробітної плати, а також неофіційні виплати заробітної плати без утримання податку з доходів фізичних осіб і відрахувань до державних цільових фондів. Для зменшення ризиків невиконання запланованих показників створено систему персоніфікованого обліку громадян, які зможуть зарахувати той чи інший період до загального страхового стажу тільки при підтвердженні сплати внесків на пенсійне страхування. Таким чином, прагнення кожного громадянина до стабільного матеріального забезпечення у пенсійному віці буде сприяти подальшій детінізації заробітної плати.

Один з головних напрямів зменшення тінізації економіки – зниження соціального навантаження. Поширення єдиного принципу нарахування соціальних зборів на всіх платників та на всю заробітну плату має зменшити ставку соціальних внесків до 28-29%. Об'єднання всіх соціальних фондів в один, що пропонують чимало вчених, скасування верхнього обмеження заробітної плати для сплати страхових внесків дасть можливість збільшити базу для їх нарахування, дозволить зменшити розмір соціальних нарахувань за прикладом інших країн світу (наприклад, зазначений норматив у США складає 21,5%, у Швейцарії – 22,8%, у Норвегії – 24,5%) [2].

Для покриття зменшення надходжень до соціальних фондів від зниження ставки соціальних зборів можливе упорядкування ставок деяких бюджетоформуючих податків, тобто встановлення оптимального співвідношення між соціальними нарахуваннями та податками.

Стабільність та ефективність пенсійної системи залежать від багатьох факторів: стану ринку праці, політики заробітної плати, податкової, інвестиційної та інших складових економічної політики держави. Суттєве значення має демографічна ситуація, що склалася. Демографічні показники свідчать, що кількість пенсіонерів поступово зростає, а чисельність працюючого населення суттєво не збільшується, і відповідно це впливає на розміри відрахувань до Пенсійного фонду [3, с.15-20].

Аналіз світового досвіду доводить, що цю проблему частіше вирішують за рахунок збільшення пенсійного віку. В усіх країнах, де реформувалися пенсійні системи, вік виходу на заслужений відпочинок подовжено. Чоловіки виходять на пенсію у 65 років, жінки – у 60 років у Великій Британії, Італії, Німеччині, Польщі, Словенії, в Данії і для чоловіків, і для жінок пенсійний вік встановлено у 67 років а в Японії – у 70 років.

Оскільки можливості нинішньої солідарної системи щодо наповнення бюджету Пенсійного фонду все зменшуються, питання пенсійного віку, а значить і розмірів відрахувань до Пенсійного фонду потребують ретельного аналізу та опрацювання. Підвищувати пенсійний вік можна, але це доцільно робити поступово, що дасть можливість людині з часом підготуватися до цих змін. Щоб пом'якшити сприйняття його населенням підвищення пенсійного віку доцільно розтягнути на певний проміжок часу, наприклад

півроку чи один рік щороку – тоді віддалення від пенсійного віку буде пом'ягшене для тих поколінь, яким до пенсії залишилося кілька років. Можливе встановлення вищої межі пенсійного віку, починаючи з покоління, яке нині тільки вступає у працездатний період життя, або іншої вікової групи, якій ще не скоро виходити на пенсію. Крім того, слід урахувувати середню тривалість життя українських громадян, яка поступається деяким іншим країнам. У Японії, наприклад, вона становить 84 роки для жінок і 77 років для чоловіків, що виправдовує вихід на пенсію у такому пізньому віці.

Сьогодні, щоб забезпечити пенсії чинним пенсіонерам, працююче населення в Україні має збільшувати внески до Пенсійного фонду, а в період фінансової кризи, коли ситуація на ринку праці погіршилась, реалізувати це завдання стає складніше. Такий соціальний фактор як зайнятість населення, впливає на обсяги сплачених внесків, до того ж статистичні дані свідчать, що ринок праці забезпечує постійними місцями лише 58% працівників.

Сьогодні основними напрямками удосконалення політики зайнятості населення в ринкових умовах є збереження ефективних робочих місць на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності, сприяння самостійній зайнятості населення, розвитку підприємництва, підготовка робочої сили, професійний склад і кваліфікація якої відповідає потребам економіки та ринку праці [4, с.17; 5, с.22-24].

Дефіцит власних коштів бюджету Пенсійного фонду приводить до посилення залежності пенсійної системи від Державного бюджету країни. Сьогодні понад 20% пенсійних виплат перекладено на Державний бюджет, за рахунок якого фінансуються пенсії, надбавки та підвищення до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. З погляду фінансового забезпечення пенсійної системи такий приплив бюджетних коштів може впливати на зменшення її самодостатності, що не відповідає самій ідеї соціального страхування. Державний бюджет і без того обтяжливий різними соціальними зобов'язаннями. Тому проблема наповнення Пенсійного фонду за рахунок власних ресурсів є однією з актуальних проблем, вирішення якої забезпечить підвищення платоспроможності Пенсійного фонду [6, с.24-26].

Висновки та перспективи подальших розробок. Розв'язання проблем пенсійного забезпечення та успішність здійснення пенсійної реформи вимагає проведення комплексу заходів у цій сфері, розрахованих на короткострокову та середньострокову перспективу.

1. Оскільки на реформування пенсійної системи суттєво впливає демографічна ситуація, вирішення цієї проблеми залежить від розвитку другого та третього рівня системи пенсійного забезпечення. При не надто втішній демографічній перспективі у нашій державі все ж певний запас «міцності» ще зберігається. Нині (з урахуванням неповної зайнятості) десять працюючих утримують близько дев'яти пенсіонерів. За умови максимального залучення людей до роботи це співвідношення могло б становити до 0,6.

Але, не дожидаючись цих змін, реальніше зменшити навантаження на солідарну систему і частину внесків змусити «працювати» на збільшення пенсій у майбутньому. При такому розподілі навантаження система стане більш стійкою та працюватиме ефективніше.

2. В умовах зростаючих пенсійних виплат велике значення має удосконалення роботи з наповнення бюджету Пенсійного фонду власними коштами, зокрема за рахунок погашення заборгованості, що є результатом проведення Пенсійним фондом комплексу ефективних організаційних заходів. Підвищення платіжної дисципліни щодо сплати страхових внесків страхувальниками-роботодавцями, як юридичними, так і фізичними особами буде також позитивно впливати на належне фінансове забезпечення пенсійної системи.

3. З оглядом на стан економіки України, практику функціонування Пенсійного фонду та інших фондів соціального страхування звертає на себе увагу питання щодо запровадження системи збору та обліку єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове

державне соціальне страхування, тобто об'єднання систем збору та обліку внесків на всі види страхування. Позитивною стороною введення єдиного соціального внеску є спрощення процедури взаємодії роботодавців з фондами соціального страхування, скорочення адміністративних витрат роботодавців на нарахування страхових внесків, оформлення платежів, підготовку та надання звітності. Запровадження єдиного соціального внеску викликає також і заперечення: фонди різні за своїм статусом. Чи вдасться ефективно управляти єдиним фондом, виконувати визначені кожним напрямком завдання?

Законопроект щодо запровадження системи збору та обліку єдиного соціального внеску передбачає створення надійної системи збору страхових внесків, яку планується ввести в Пенсійному фонді. Значне спрощення процедур та усунення зайвого регуляторного навантаження має дати можливість значної економії коштів роботодавців, що може сприяти збільшенню зайнятості населення і надходжень до фондів завдяки розширенню бази стягування страхових внесків.

4. Важливо, щоб механізм дії системи пенсійного страхування як і всієї системи соціального страхування був спрямований на повне охоплення всіх категорій зайнятого населення та уніфікацію порядку призначення страхових виплат у межах одного Закону. Державне пенсійне страхування має бути реалізовано за принципом визначення єдиних умов обчислення страхового стажу, заробітку і розмірів пенсій. Це обумовлює необхідність перегляду діючого порядку сплати страхових внесків до Пенсійного фонду осіб, що перейшли на спрощену систему оподаткування, які сьогодні сплачують набагато менше внесків порівняно з працівниками підприємств і організацій. Особливої актуальності набуває також залучення до пенсійного страхування військовослужбовців, оскільки вже в середньостроковій перспективі передбачається перехід до контрактної армії, а для кадрових військових та працівників інших силових відомств їхнє грошове забезпечення може розглядатися як заробітна плата [7,с.33-35].

5. При розробці варіантів введення накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування суттєве значення має аналіз стану пенсійної системи на перспективу. Зокрема, за чинним законодавством участь у накопичувальній системі зможуть брати лише застраховані особи, яким на день її запровадження не виповниться 40 років – чоловікам і 35 років – жінкам. Застраховані особи – чоловіки, віком від 40 до 50 років, а жінки – від 35 до 45 років мають право вибору щодо участі в накопичувальній системі. Чоловіки ж, яким на день запровадження страхових внесків до Накопичувального фонду виповнилося 50 років і жінкам, яким виповнилося 45 років не мають права і обов'язку сплачувати такі внески.

Отже, накопичувальною системою буде охоплено в основному молоде покоління, тобто ті категорії громадян, які ще не задумуються про майбутню пенсію, вважаючи її ще далекою перспективою. У той же час покоління середнього та передпенсійного віку, найактивніше у цій сфері населення, не буде охоплене накопичувальною системою. Результати досліджень щодо сплачених внесків до Пенсійного фонду також свідчать про те, що максимальне збільшення внесків для застрахованих осіб припадає на осіб передпенсійного віку. Постає питання щодо переорієнтації пріоритетів пенсійної реформи, що стосується накопичувальної системи пенсійного страхування.

Для забезпечення потрібними ресурсами накопичувальної системи залучення тільки молодого покоління недостатньо. Це питання потребує ретельного аналізу та розв'язання. Крім того, для запровадження обов'язкової накопичувальної системи потрібно зарезервувати в бюджеті Пенсійного фонду певну суму коштів, щоб спрямувати їх до Накопичувального фонду, а на це потрібні ресурси. Світовий досвід свідчить, що за таких умов доцільно зменшення вікового обмеження щодо участі громадян у накопичувальному пенсійному страхуванні.

6. Надзвичайно важливо наповнити соціальне страхування страховими принципами, а не принципами соціального забезпечення. Виходячи з ідеї соціального страхування як системи колективного соціального захисту, доходи страхових фондів мають становити сплачені страхові внески, а видатки – виплати по страховим випадкам, розмір яких визначається участю застрахованої особи, зокрема тривалістю сплати внесків та їхньою величиною. Виконання цього правила свідчить про дотримання страхових принципів соціального страхування.

Діяльність Пенсійного фонду України має бути і надалі спрямована на забезпечення реалізації державних соціальних гарантій та соціального захисту населення, фінансової стабільності пенсійної системи та посилення дії страхових принципів у солідарній системі. Велике значення має ефективна організація та управління формуванням та виконанням бюджету Фонду, координація роботи головних та районних управлінь з виконання відповідних бюджетів, забезпечення надходження усіх визначених законодавством доходів та цільового і ефективного витрачання коштів

Література

1. Закон України від 28 грудня 2007 року «Про Державний бюджет України на 2008 рік»
2. Статистичний щорічник України на 2007 рік.
3. Кір'ян Т., Михайленко Н. Підвищення стимулюючої ролі пенсійної системи в Україні // Україна: аспекти праці.– 2007. – №8. – С. 15-20.
4. Лібанова Е. Перспективи розвитку пенсійної системи // Соціальний захист. – 2008. – №2. – С. 17.
5. Максимчук В. Про подальше проведення пенсійної реформи // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 5. – С. 22-24.
6. Сальникова Т. Пенсійне забезпечення: світовий досвід // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008.– №7. – С. 24-26.
7. Швець П. Готуйтеся платити внески по-новому // Праця і Закон. – 2008.– №6. – С. 33–35.